

VERNEVERDIGE HØGMYRER I SOLØR-OMRÅDET, HEDMARK.

Rapport til Miljøverndepartementet

av Asbjørn Moen

Universitetet i Trondheim

Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet.

Trondheim november 1973.

Foranledningen til denne rapport er en henvendelse fra Avdelingen for naturvern og friluftsliv, Miljøverndepartementet i september 1973 om å vurdere alternative verneobjekter til Rønnåsmyra i Grue, Hedmark.

Rønnåsmyra ble i 1970 foreslått vernet etter at den var funnet å være "særlig verneverdig" (jfr. Moen 1970). Senere er myra foreslått tatt med i den internasjonale verneplanen for myrer (Telma-planen) sammen med 9 andre myrer i Sør-Norge (jfr. Moen 1973 a,b.). Rønnåsmyra er den eneste høgmyr i Norge som er foreslått tatt med i denne planen.

Ved siden av verneinteressene, er det stor interesse for utnytting av Rønnåsmyra til torvstrø.

Generelt om høgmyrer.

For forklaring av fagbegrepene som benyttes, henvises til Moen (1973 a).

Topografi, undergrunn og klima er faktorer som virker inn på dannelsen av ulike typer av myrkompleks. Forskjellen i klimaet gjør at ulike myrkomplekstyper er bundet til bestemte regioner i landet.

Ut fra myrenes utforming, skilles det mellom 8 hovedtyper av myrkompleks. Av disse er det 4 ombrotrofe komplekstyper. Disse 4 typene kan grupperes sammen i to hovedtyper: høgmyrer (i vid betydning) og teppemyrer (terrengdekkende myrer i vid betydning, inkludert atlantisk myr). Teppemyrene fins i vårt land bare i de nedbørsrike områdene, dvs. langs kysten av landet fra Sørlandet til Troms.

Høgmyrene mangler i typisk utforming i Vest-Norge, men forekommer i låglandet på Østlandet og i Trøndelag. Høgmyrene kan deles i flere typer, men i vårt land regner vi med to hovedtyper: konsentrisk høgmyr og eksentrisk høgmyr.

1. Konsentrisk høgmyr.

Det høyeste punkt på myrkomplekset ligger i eller nær sentrum på de sentrale, ombrotrofe delene. Omkring dette er strukturer og elementer ordnet konsentrisk. Myrkomplekset har "bløtkakeform" med et sentralt åpent ombrotroft parti omgitt av ombrotrof kantsone med furu. Det hele er omkranset av de minerotrofe "laggen" (myrelement som virker som dreneringssystem og hindrer minerogent vann i å trenge inn på de ombrotrofe delene).

Denne komplekstypen dannes bare på flat mark, oftest over gjengrodde tjern.

Dannelsen av typiske konsentriske høgmyrer kan bare finne sted i helt bestemte klimaregioner. Dette gjør at typen er regionalt bundet, og i vårt land fins den først og fremst i låglandet (under 200 m) i Østfold og Akershus. Under gunstige topografiske forhold kan og typen dannes lenger nordover.

2. Eksentrisk høgmyr.

Det høyeste punkt ligger nær fastmarkskanten, og de ombrotrofe elementene er ensidig hellende med strukturene ordnet på tvers av fallretningen (jfr. fig. 1). Lagg fins bare for deler, men ofte er myrkomplekset delt i flere ombrotrofe partier av minerotrofe dråg. Det fins flere typer med ulik utbredelse.

De eksentriske høgmyrene dannes vanligst i svakt hellende terreng. Dette er den vanligste ombrotrofe komplekstype på Østlandet og i Trøndelag med unntak av kysten. Eksentriske høgmyrer fins på Østlandet i samme område som type 1, men er og vanlig lenger nordover (til Elverum) og i høgereliggende områder (til ca. 400-500 m o.h.).

Myrene er enestående som naturtype ved at de produserer og avsetter sitt eget substrat. Høgmyrene er av særlig interesse som regelmessig konstruerte byggverk.

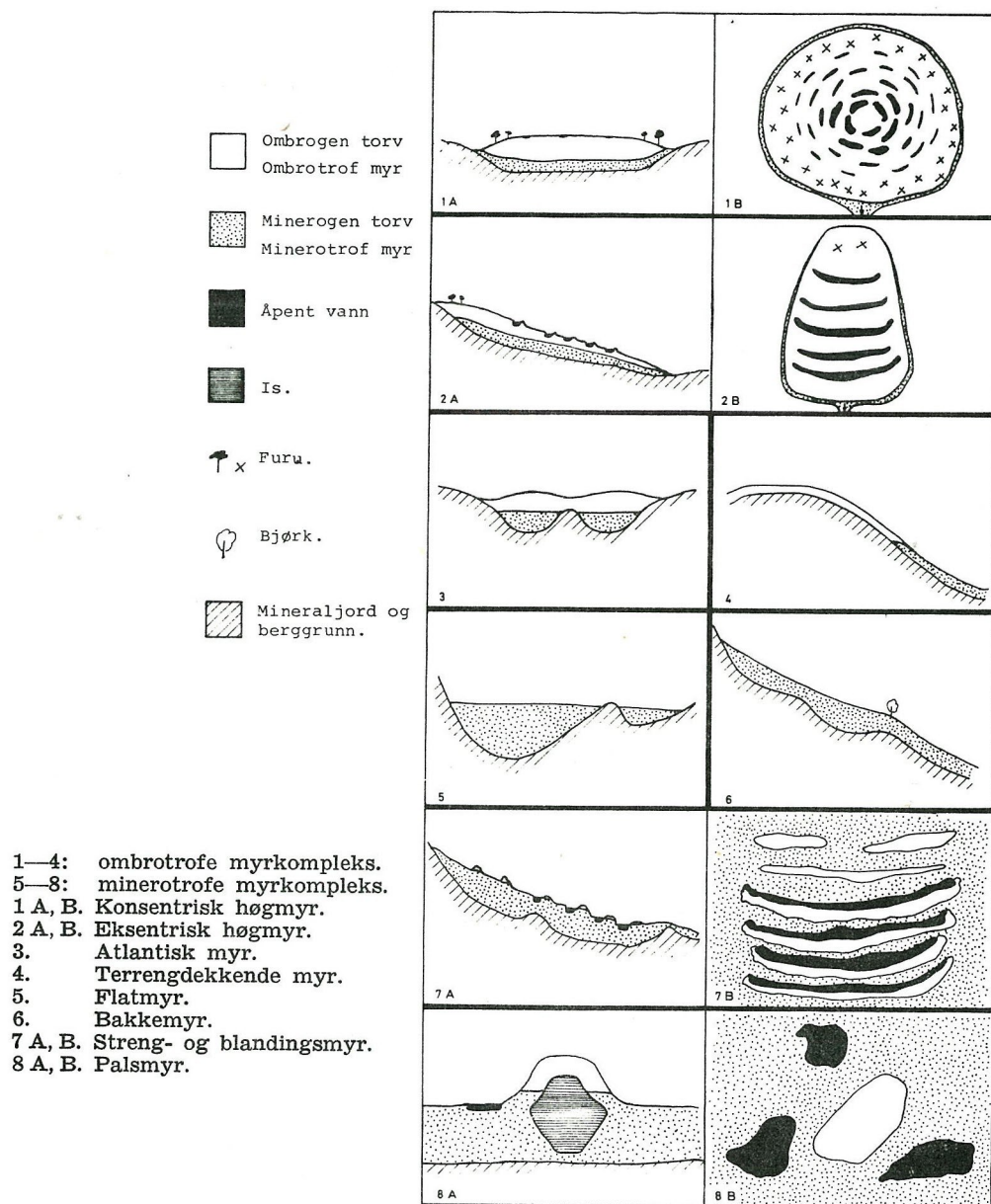

Fig. 1. Skjematisk framstilling av hovedtyper av myrkompleks. A: profil, B: overflatestruktur. Høgdeskalaen er sterkt overdrevet.

Etter Moen(1973b).

Vern av høgmyrer på Østlandet.

Verneverdien av et naturområde må sees i sammenheng med vernebehovet. Så lenge en naturtype er vanlig, er behovet for vern lite, og ofte vurderes da også verneverdien å være liten. Dersom en naturtype blir sjeldnere, stiger vernebehovet. Dette er tilfellet med myrene mange steder i låglandet i Sør-Norge.

I arbeidet med landsplanen for myrreservater i Sør-Norge, har en lagt hovedvekten på arbeidet med å finne fram til - og foreslå vern av representative myrkompleks for de ulike regioner. I denne sammenheng har vi ansett det meget viktig å fremme forslag om vern av representative høgmyrer i vårt land. I dette arbeidet har flybildestudier vært til uvurderlig hjelp. Ved undersøkelsene til Kjell Ivar Flatberg (jfr. Flatberg 1971) og ved mine undersøkelser (Moen 1970) regner vi med å ha vurdert på flybilder så godt som alle større høgmyrer på Østlandet. For sørligste del av Hedmark fylke (N til Elverum) der de største og mest typisk utformede høgmyrer i vårt land fins, har en hatt tilgang på fullstendig flybilledekning, og her er alle aktuelle høgmyrer vurdert.

På Østlandet er det utenom Solør-området foreslått vernet flere høgmyrer, og av disse er følgende vurdert som "særlig verneverdige" i nasjonal sammenheng (jfr. Moen 1973 a):

Stavsholtmyrene i Bø, Tanemosen i Halden, Fagermosen i Aurskog - Høland, Gjerimosen i Gjerdrum, Lindåsmyra i Eidskog og myrene ved Rogbergstjerna i Åsnes. Alle disse myrene representerer forskjellige typer av eksentriske høgmyrer med nasjonal verneverdi.

I Solør fins andre typer av eksentriske høgmyrer som ikke er dekt av de nevnte myrene. I vår verneplan må en av disse store eksentriske høgmyrene komme med. Ved vurdering av myrene i området (i 1970 og i 1973) peker Rønnåsmyra seg klart ut som den mest verneverdige av de aktuelle myrkompleksene.

Rønnåsmyra har internasjonal verneverdi.

Det arbeides med en internasjonal verneplan for myrer, der forskjellige land søker å komme fram til fredning av et representativt utvalg av store og velutviklede myrkompleks.

For Sør-Norge representerer de 10 myrene som er foreslått tatt med i Telma-planen (jfr. Moen 1973 a) de hovedtypene av myrkompleks som fins, med unntak av den konsentriske høgmyra. I Norge fins idag ingen myr av denne typen som er aktuell i internasjonal vernesammenheng.

Likevel vil typen bli representert fra Skandinavia i den internasjonale verneplanen ved at Hammarsmossen i Sverige, som er ei særlig regelmessig utformet konsentrisk høgmyr, er foreslått tatt med i den svenske planen (jfr. Sjørs 1972).

Av eksentriske høgmyrer i vårt land fins ingen som har så regelmessig utforming og så høg verneverdi som Rønnåsmyra. Denne myra synes også å være av de aller mest verneverdige høgmyrene i Skandinavia. Jeg støtter meg også her til uttalelse fra professor Nils Malmer ved Lund Universitet som arbeider med den svenske myrreservatplanen, og som bl.a. er leder for en nordisk arbeidsgruppe som søker å komme fram til enhetlige retningslinjer for myrklassifisering. Vi snakket sammen i september 1973 om et nordisk samarbeid vedrørende utvelging av myrer av internasjonal verneverdi. Etter å ha sett flybilde og fargelysbilder fra Rønnåsmyra, mente Malmer at han ikke kjente til lignende stor og velutviklet eksentrisk høgmyr av denne type i Sverige.

Aktuelle høgmyrer for vern i Solør-området.

I 1970 ble bare to høgmyrer i Solør-området oppsøkt etter å ha vurdert flybildedekning for området. Rønnåsmyra pekte seg klart ut som den fineste eksentriske høgmyra, og Dalemyra ble oppsøkt etter forslag fra direktør Lie i Det norske myrselskap.

Etter at Lie høsten 1973 har foreslått flere myrer i Solør-området som erstatningsmyrer for Rønnåsmyra, og etter at Lie, representanter for kommunene og Miljøverndepartementet hadde en befaring til området 11.9.73 (jfr. notat fra befaringen) ble jeg av Miljøverndepartementet bedt om å undersøke alternativer til Rønnåsmyra.

I oktober 1973 ble på nytt flybilder for området fra Aurskog-Høland i sør til Elverum i nord gjennomgått. Ved siden av Lindåsmyra i Eidskog, befinner de fineste eksentriske høgmyrene seg i Solør-området, og de myrene som synes å ha høgest verneverdi ble oppsøkt.

For få år tilbake, ville utvalget av aktuelle verneobjekter vært en god del større, bl.a. er de to største høgmyrene i Solør-området, Rennmyra og Glesmyra i dag uaktuelle p.g.a. tekniske inngrep de siste 20 årene.

Nedenfor gis en kort omtale av 7 høgmyrer i Solør-området som er aktuelle i vernesammenheng. Fig. 2 viser lokalitetene beliggenhet.

Flora og vegetasjon på de ombrotrofe delene er på alle myrene ganske lik, mens forskjellene først og fremst fins på de minerotrofe delene. Flora, vegetasjon og dyreliv er ikke trukket inn ved vurderingen av verneverdien i dette tilfellet, da dette ville kreve langt mer inngående undersøkelser enn det som er foretatt. Ved vurderingen av myrenes verneverdi er det bare myrene som eksempel på velutviklede høgmyrer det er lagt vekt på.

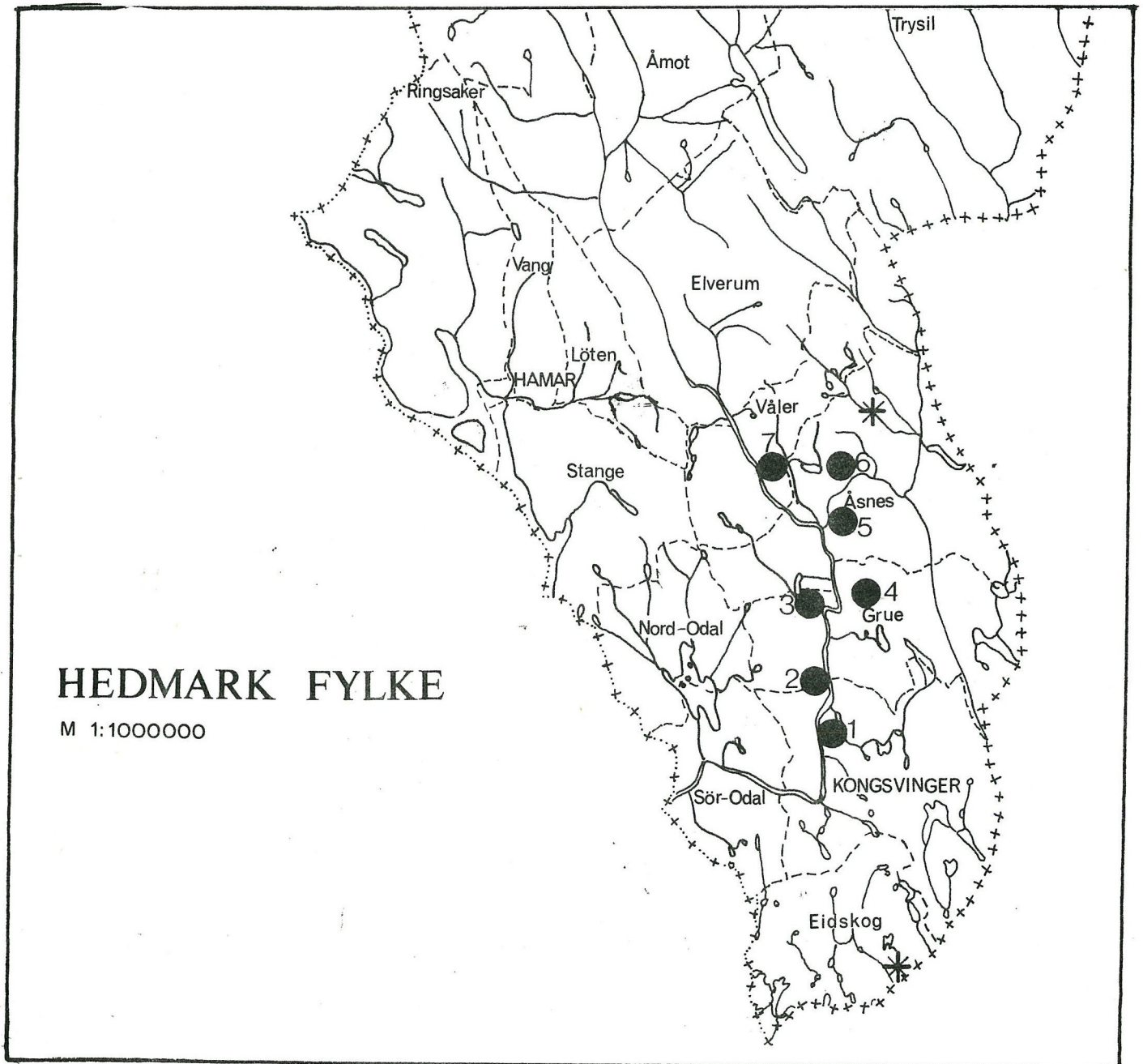

Fig. 2. De omtalte lokalitetene i Solør-området er nummerert 1-7. Beliggenheten for Lindåsmyra i Eidskog og myrene ved Rogbergstjernene i Åsnes er også angitt.

1. Dalemyra. Kongsvinger.

UTM : UG 3,8

Kbl. (M711): Brandval 2015 I.

Høgde o.h.: 155 m

Flyb. : A.M.S. 125 11962-63.

Dette myrkomplekset på ca. 3 km² ligger like S for Brandval kirke, mellom jernbanen og riksvegen.

Myra ble oppsøkt 13.9.-70 og er omtalt hos Moen (1970a s. 32).

Komplekset består av flere ombrotrofe elementer splittet opp av minerotrofe partier (dråg). De største ombrotrofe elementene er eksentriske, men det fins i NV et lite, svakt konsentrisk element. På den nordligste delen av myra er det ca. 15 gjøler.* De største har i kantene plantearter som indikerer tilførsel av minerogent vann.

Torvstikking, noen mindre grøfter og jernbanen i østkant har i lengre tid påvirket myra i noen grad. De siste årene har ca. 60% av myra i S blitt grøftet opp. Den nordligste delen som omfatter litt mer enn 1 km² er ikke direkte påvirket av nygrøftingen. Likevel ble myra i 1970 vurdert knapt å være verneverdig på grunn av inngrepenes konsekvenser.

Dalemyra ville uten inngrep hatt høy verneverdi, og fortsatt kan muligens den nordligste delen vernes. Avgjørende for dette er om de hydrologiske forhold vil bli endret på grunn av de foretatte inngrep.

2. Nesmyra. Kongsvinger og Grue.

UTM : UG 3,9

Kbl. (M711): Brandval 2015 I.

Høgde o.h.: 160 m.

Flyb. : A.M.S. 125 11960-61.

Dette myrkomplekset på ca. 1 km² ligger på vestsida av Glåma ca. 5 km N for Brandval kirke.

Myra ble oppsøkt 25.10.-73.

Myra ligger i helt flatt terreng, og de ulike delene har ulik hellingsretning. Den nordligste delen heller mot N og

*gjøl: åpne vannsamlinger som er dannet sekundært på myrer.

danner et element med tydelige og regelmessige strukturer. Strengene som er relativt høge, har tett med furu og høljerne* er for en stor del utformet som gjøler. Det sørligste partiet med helling sørover har ikke gjøler, men strengene og høljerne er også her regelmessige. Det fins ca. 20 gjøler på myra. Flere av disse, og da særlig de største (disse kan være primære vannansamlinger, dvs. tjern) har i kantene indikatorer på minerotrofi.

I S er det tatt torv i kantene. Dessuten fins det noen eldre grøfter både i S og i N. Likevel må denne myra sies å være lite påvirket av tekniske inngrep.

Nesmyra er ei eksentrisk høgmyr som er verneverdig.

3. Rønnåmyra. Grue.

UTM	: PN 6,0-1 og	Kbl. (M711): Brandval 2015 I og
	UH 3,0-1.	Flisa 2016 II.
Høgde o.h.:	170 m.	Flyb. : A.M.S. 125 11957-58.

Myra ligger på vestsida av Glåma, 5 km NV for Kirkenær. Myra ble undersøkt 11.9.-70 (jfr. Moen 1970, s.151 ff.). Dessuten ble den oppsøkt 24.10.-73. Ellers henvises også til notat fra befaringen etter initiativ av Miljøverndepartementet den 11.9.-73.

Rønnåmyra ble i 1970 karakterisert som "særlig verneverdig". Senere er myra foreslått tatt med i den internasjonale verneplanen for myrer sammen med 9 andre myrer i Sør-Norge. (Jfr. Moen 1973a,b.)

Samspillet mellom topografiske og klimatiske forhold har her gitt seg utslag i dannelsen av et ca. 1,5 km² stort myrkompleks som er særlig regelmessig oppbygd. Hele myra har svak helling mot S. Ett stort åpent myrelement dominerer, med regelmessig vekslning mellom strenger og høljer. På sørligste halvdel av myra er det ca. 25 gjøler, og i kanten av de største av disse (som kanskje er å oppfatte som tjern) fins indikatorarter på minerotrofi.

Mot kantene er det ombrotrof kantvegetasjon med furu, og utenfor denne sonen har myra i Ø en tydelig lagg.

*hølje: forsenkninger som danner våte partier på ombrotrofe myrer, i motsetning til tuver og strenger.

For mange år tilbake er det tatt torv i den sørligste delen. Dessuten fins det noen få, gamle grøfter i laggen i Ø, og i V grenser dyrkamark mot myrkanten. Disse inn-grepene må som helhet betraktes som beskjedne.

I løpet av våren 1973 er det lagt mer enn 20 grøfter, 1 m dype og 30 cm breie, på tvers av myra på den nordligste delen. I følge notatet fra befaringen 11.9.-73, opplyses det at det er lagt ca. 10.000 m grøft. Etter en grov beregning, er det foretatt grøfting av omkring 10% av myra.

Grøftene er lagt på den høyeste delen av myra som også var den tørreste delen. Grøftene vil føre til en senkning av grunnvannsnivået og en uttørking av den nordligste delen. Dette kan også forplante seg sørover på myra dersom grøftene blir liggende åpne.

Ved fredning av Rønnåsmyra, må det så langt som mulig, sørges for at de hydrologiske forhold ikke blir endret. Dette må gjøres ved å søke å heve grunnvannsnivået på den grøftede delen til det nivå som var før grøftingen. Som et første ledd i dette arbeidet, må grøftene fylles igjen i endene. De smale grøftene vil nok da relativt raskt sige igjen. Hvilke endringer en vil få i grunnvannsforholdene, strukturenes utforming og vegetasjon på de grøftede delene og de tilstøtende arealer, er det umulig å forutsi. Men ved gjenfylling av grøftene kan drastiske endringer unngås for de berørte partiene, og det vil da sannsynligvis ikke skje endringer særlig langt utenom det grøftede området. Det er ikke til å unngå at det i lange tider vil finnes spor etter grøftene, men litt etter hvert vil også dette viskes ut.

Ved fornuftig "pleie" av det grøftede areal, vil Rønnåsmyra kunne berges, og myra vurderes til tross for grøftingen å være den mest verneverdige høgmyr i Norge.

4. Stormyra. Grue.

UTM : UH 4,1 Kbl. (M711): Flisa 2016 II.
Høgde o.h.: 200 m. Flyb. : A.M.S. 126 12279-80.

Myra ligger 6 km NNØ for Kirkenær.

Myra er trukket inn som mulig alternativt verneobjekt for Rønnåsmyra av direktør Ole Lie ved Det norske myrselskap. Lokaliteten ble oppsøkt ved befaringen etter initiativ av Miljøverndepartementet den 11.9.-73. Konklusjonen fra befaringen (fra Flatberg og Gjerlaug) er at myra er lite å satse på som alternativ til Rønnåsmyra.

Jeg har ikke oppsøkt lokaliteten, men flybildestudier viser at myra som er ca. 1 km² har flere ombrotrofe elementer, og dessuten er ganske store deler minerotrofe. De ombrotrofe elementer har eksentrisk form, men disse er ikke så tydelige som for flere av de andre myrene i området, og dessuten mangler gjøler.

Flere grøfter påvirker myra langt innover fra kantene.

Som eksempel på ei større eksentrisk høgmyr, har Stormyra mindre verneverdi, når en sammenligner med andre myrer i Solør-området.

5. Losmyra. Åsnes.

UTM : UH 3-4,2. Kbl. (M711): Flisa 2016 II.
Høgde o.h.: 195 m. Flyb. : A.M.S. 126 12282-83.

Losmyra er ca. 2 km² stor og ligger ca. 2 km Ø for Flisa.

Myra er foreslått vurdert som alternativ til Rønnåsmyra av direktør Ole Lie, og lokaliteten ble oppsøkt ved befaringen 11.9.-73.

Jeg oppsøkte Losmyra 25.10.-73.

Losmyra er et eksentrisk høgmyrkompleks med flere ombrotrofe elementer adskilt ved minerotrofe drag. De

topografiske forhold gjør også at hellingsretningen varierer. Den nord-østligste halvdel har helling mot SØ, den sentrale delen er så godt som flat, og den sørligste delen har helling mot S. De fleste av de ca. 15 relativt store gjølene befinner seg på det sentrale, flate partiet.

Myra er sterkt påvirket av grøfting i de aller østligste delene. Dessuten fins noen få gamle grøfter i V og S. Men de aller største delene av dette store myrkomplekset er upåvirket av tekniske inngrep.

Losmyra har høy verneverdi, og er den mest aktuelle dersom Rønnåsmyra ikke blir vernet.

6. Gjesmyra. Åsnes.

UTM : UH 4,2

Kbl. (M711): Flisa 2016 II.

Høgde o.h.: 200 m.

Flyb. : A.M.S. 126 12283-84.

Gjesmyra er et myrkompleks på ca. 1,5 km². som ligger 3 km Ø for Gjesåssjøen. En veg skjærer av en liten del av komplekset i Ø, og i det følgende er det den vestre delen som omtales.

Myra ble oppsøkt 26.10.-73.

Gjesmyra ligger i svakt skrånende terreng med helling mot S. Myra består av flere eksentriske elementer som er splittet opp av minerotrofe dråg. Disse løper fra fastmarkskanten i N og tvers over myra mot S. N og V på myra er det tydelig lagg som drågene står i forbindelse med. I V fins også større minerotrofe partier med delvis rik vegetasjon.

De ombrotrofe elementene har meget fint utformet eksentrisk struktur. I overkant av 10 gjøler fins, og de aller fleste av disse har indikator for minerotrofi i kantene.

Midt på myra i S er det tatt torv et godt stykke innover. En vannledning (i grøft) er lagt til den sørligste gjølen. Ellers er myra vest for vegen ikke påvirket av tekniske inngrep.

Gjesmyra har ikke så store sammenhengende ombrotrofe partier, men den representerer likevel et typisk eksentrisk høgmyrkompleks som har verneverdi.

7. Lauvmyra. Våler.

UTM	: PN 5,3	Kbl. (M711): Flisa 2016 II.
Høgde o.h.:	190 m.	Flyb. : A.M.S. 125 11953-54.

Lauvmyra er ca. 0,7 km². (den nordligste delen NØ for veg er da ikke medtatt) og ligger 3 km V for Gjesåssjøen.

Myra var planlagt oppsøkt 26.10.-73, men området var avstengt som militært område.

Av flybildestudier går det fram at Lauvmyra er ei eksentrisk høgmyr med helling mot Ø. Strukturene er lite markerte, men viser et regelmessig mønster. Myra har ikke gjøler, og løsbunn mangler over størstedelen av myra. Myra virker tørr, med tuvevegetasjon vekslende med fast- og mykmattevegetasjon.

På flybildene fra 1955 går det fram at det går en veg i kanten av myra i V, dessuten fins i Ø noen mindre grøfter. På nyere kart (synfart 1964) er det også lagt inn en veg i østkant av myra. De nevnte tekniske inngrep har mindre betydning for fredningsverdien.

Etter studiene av flybildene er det klart at Lauvmyra ikke representerer noe alternativ til Rønnåmyra. Uten markerte strukturer og uten gjøler har Lauvmyra mindre interesse som erstatningsområde for Rønnåmyra enn andre myrer i området. Men myra synes å ha verneverdi.

Konklusjon.

Rønnåmyra er den mest regelmessige utformede høgmyr i vårt land, og den er den høgmyr som har størst verneverdi både nasjonalt og internasjonalt. Grøftingen som er foretatt i 1973, kan føre til endringer i de hydrologiske forhold for hele myra om grøftene får virke i lengre tid, og Rønnåmyra kan

dermed miste verneverdien. Dersom grøftene snarest blir fylt igjen, slik at grunnvannsnivået for den grøftede delen blir likt med grunnvannsnivået som var før inngrepet, antas ikke grøftingen å ha virkning utenom det grøftede areal. På, litt lengre sikt, regner en med at grøftene vil fylles igjen, og at sporene etter grøftene etter hvert blir mindre.

Det foreslås at Rønnåsmyra fredes, og at grøftene snarest fylles igjen.

Dersom Rønnåsmyra ikke fredes, har Losmyra størst verneverdi. Men Losmyra har på langt nær samme verdi som Rønnåsmyra, og den kan ikke påregnes å ha verdi i en internasjonal verneplan. Selv om Rønnåsmyra fredes og grøftene fylles igjen, foreslås at Losmyra blir sikret mot tekniske inngrep noen år framover. Dette for å ha Losmyra som "reserve-myra" om det skulle vise seg at de hydrologiske forhold på Rønnåsmyra er varig endret av de foretatte inngrep.

Etter Rønnåsmyra og Losmyra vurderes Gjesmyra å være det fineste eksentriske myrkompleks i Solør-området. Gjesmyra har en noe annen karakter enn de to nevnte myrene. Den har en mer markert helling og myrkomplekset er delt av minerotrofe dråg i flere eksentriske elementer. Myra har ganske store minerotrofe partier.

Lauvmyra har lite markerte strukturer og mangler våtere partier. Myra representerer ikke noe alternativ til Rønnåsmyra, men myras regelmessige oppbygging gjør at den er aktuell å verne sammen med andre myrer om Rønnåsmyra går tapt.

Nesmyra ligner noe på deler av Rønnåsmyra og Losmyra, men den er vesentlig mindre av størrelse og er mindre regelmessig utformet. Myra vurderes å ha lågere verneverdi enn de to nevnte myrene.

Mer enn halvdelen av Dalemyra er totalgrøftet, og den gjenværende del av myra på ca. 1 km² har likheter med deler av Rønnåsmyra, Losmyra og Nesmyra. Dersom de tekniske inngrep ikke påvirker de hydrologiske forhold på den gjenværende del, har myra verneverdi, men vurderes å ha lågere verdi enn de tre foran nevnte.

Som eksempel på ei eksentrisk høgmyr, vurderes Stormyra å ha lågeste verneverdi av de omtalte myrene.

LITTERATUR.

- Flatberg, K.I. 1971. Myrundersøkelser i fylkene Vestfold, Buskerud, Telemark og Oppland sommeren 1970. Rapport i forbindelse med Naturvernrådets landsplan for myrreservater og IBP-CT-Telmas myrundersøkelser i Norge. K.Norske Vidensk. Selsk. Mus. Trondheim, 61 s. (stensiltrykk), 66 pl.
- Moen, A. 1970. Myrundersøkelser i Østfold, Akershus, Oslo og Hedmark. Rapport i forbindelse med Naturvernrådets landsplan for myrreservater og IBP-CT-Telmas myrundersøkelser i Norge. K.Norske Vidensk. Selsk. Mus. Trondheim, 90 s. (stensiltrykk), 22 pl.
- Moen, A. 1973a. Landplan for myrreservater i Norge. Norsk Geogr. Tidsskr. 27: 173-193.
- Moen, A. 1973b. Klassifisering og verneverdi av myrer i Sør-Norge. Meddr. Norske Myrselsk. 71 (4): 126-140.
- Sjørs, H. 1971. A tentative qualitative evaluation of Swedish mires. Acta Agr. Fenn. 123, 74-86.